

יא ע"ב

[*]¹⁴ גמ' יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר הוא מתפלל תפילת תענית - למחר, רשום עליו קו.

אור אליהו

והנה בש"ס של רבינו, על תיבת "למחר" היה רשום עליו קו. והיינו שלדעת רבינו צריך למחוק תיבה זו. ולפי זה, כוונת רב הונא לומר, שכאשר אדם מתפלל ערבית בליל תענית שמתחילה למחרת בבוקר, אע"פ שאחר התפילה יכול לאכול כל הלילה¹⁶, מכל מקום כבר בתפילת ערבית זו מהתפלל תפילת תענית, כיון שכבר נכנס יום התענית¹⁷.

[*] בגמ': "אמר רבי זעירא אמר רב הונא, יחיד שקיבל עליו תענית, אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר הוא מתפלל תפילת תענית". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי זה, כוונת רב הונא לומר, שאע"פ שאוכל כל הלילה בליל התענית, מכל מקום כשמתענה ביום מתפלל תפילת תענית בשחרית ובמנחה¹⁵.

שכן גרס תיבת "למחר", ואעפ"כ מבואר מדבריו שגם לגירסא זו, לרב הונא המתפלל ערבית בליל התענית מתפלל תפילת תענית, ואע"פ שעתידי לאכול כל הלילה. וז"ל השו"ע (שם ג): "יש אומרים שאין היחיד אומר עננו, כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו, אבל שליח צבור, אומרו גם בתפלת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם, שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל. ובארבע צומות, גם היחיד אומרו בכל תפלותיו, דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל, שייך שפיר למימר עננו ביום צום התענית הזה, כיון שתיקנו חכמים להתענות בו". וכתב שם רבינו: "בכל תפלותיו - שבת שם: ערבית ושחרית ומנחה כו' ותוספתא הביא רש"י שם פעמים כו', וירושלמי פ"ב הלכה ב' אפי' יחיד שגזר עליו תענית צריך להזכיר מעין המאורע ואיכן אומרה כו' כליל שבת ויומו. ומה שאמר רב הונא אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית, רבותא קמ"ל וכל שכן בלילה שלא אכל עדיין. וכתב הר"ן ולכן בעינן קבלה מבעוד יום, ולא סגי בלילה קודם התחלת התענית, שהתענית מתחיל מבערב. ומשום הכי כל שסלק או ישן אסור לאכול. וז"ש ואין בהן הזכרה בבהמ"ז וע"כ בלילה קאמר ועיין בר"ן".

כלומר, כוונת רב הונא, לפי רבינו בביאורו לשו"ע,

14. הגהה זו והבאה אחריה, לא מופיעות בש"ס ווילנא, והועתקו מהש"ס של רבינו ע"י הרב דוד קמינצקי שליט"א.

15. וכן כתב הר"ן על הרי"ף (ג ע"א) לגירסא זו: "והכי פירושו, יחיד שקבל עליו תענית מבעוד יום, דאמר הריני בתענית למחר, אף על פי שאכל ושתה כל הלילה, והוא משכים בכרס מלאה - מתפלל תפלת תענית בשחרית וכל שכן במנחה".

16. עיין סוף הערה הבאה.

17. וכן משמע שגרס רש"י (שבת כד ע"ב), כמו שכתב הגרעק"א בגליון הש"ס וז"ל: "מדברי רש"י שבת כד ע"א ד"ה ערבית, נראה שלא היה לרש"י שם הגירסא כאן תיבת למחר". והיינו, שבגמ' בשבת (שם) אמרו: "אלא, שני וחמישי ושני של תעניות ומעמדות ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ואין בהן קדושה על הכוס, ואין בהן הזכרה בברכת המזון". וכתב שם רש"י: "ערבית - לילי כניסתן, ואף על פי שאוכל ושתה כל הלילה, מתפלל תפלת תענית, מאחר שנכנס היום, והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (יא ע"ב) יחיד שקבל עליו תענית, אף על פי שאוכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית".

אמנם מדברי רבינו בביאורו לשו"ע (תקסה) מבואר

[**] שם ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קיבל עליה מעיקרא - דאיכא רשום עליו קו¹⁸.

אור אליהו

שהמשיך להתענות אחר סיום התענית, הוא לא קיבל עליו מעיקרא. ולכאורה אינו מובן: א. הרי לעולם קבלת התענית היא על שעות היום שלמחרת, ולא על שעות הלילה שלפני התענית. ב. הדיון בגמ' הוא רק לגבי תפילת תענית של תפילות היום של מחרת. ג. מלשון הגמ' משמע "שהיה דעתו לאכול ונמלך אחר כך וגמר הלילה בתעניתו. וליתא, דלאביי לא תליא כלל בנמלך, אלא מהאי טעמא דלא קיבל עליו לחוד"¹⁹.

לכן נראה שאין לגרוס תיבות: "דאיכא שעות דליליא"²⁰, אלא רק: "אמר ליה אביי, לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, ושאני הכא דלא קיבל עליה מעיקרא"²¹.

[**] שם בגמ': "אמר רבי זעירא אמר רב הונא, יחיד שקיבל עליו תענית, אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר הוא מתפלל תפילת תענית. לן בתעניתו אינו מתפלל של תענית. אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא, סבירא ליה אין מתענין לשעות, או דלמא מתענין לשעות, והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית. אמר ליה אביי, לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קיבל עליה מעיקרא". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'.

והנה בפשטות דברי הגמ' מבואר, שהטעם שכאשר לן בתעניתו אינו יכול להתפלל תפילת תענית, הוא משום שאת שעות הלילה,

והנה יש להעיר שאם גורסים תיבת "למחר", והכוונה אע"פ "שהשכים בכרס מלאה", אתיא שפיר לשון הגמ' "אפילו אכל ושתה כל הלילה" בלשון עבר, אבל אם לא גורסים תיבת "למחר", והכוונה אע"פ שהוא יכול לאכול ולשתות כל הלילה, קשה מדוע נקטה הגמ' בלשון עבר, אכן ברש"י הנ"ל במסכת שבת הגירסא: "אפילו אוכל ושותה כל הלילה", ושפיר אפשר לפרשו, שהכוונה אפילו שיכול לאכול ולשתות כל הלילה, ודו"ק.

18. אמנם להלן משמע דלא רק תיבה זו סבירא ליה לרבינו שצריך למחוק.

19. מלשון הגבורת ארי.

20. והגם שבש"ס של רבינו היה רשום קו רק על תיבת "דאיכא", מכל מקום לכאורה אין לו מובן, ונראה שכוונתו שיש למחוק גם תיבות "שעות דליליא", וגירסא זו אכן מצאנו בכמה ראשונים כדלקמן, וצ"ע.

21. וכן נראה שגרס הרגמ"ה (אלא שפירש באופן קצת שונה את הגמ') שכתב: "לן בתענית - הכי

שלא מבעיא כשמתפלל ערבית בליל התענית, כשעדיין לא אכל בלילה זה, שמתפלל תפילת תענית, אלא אפילו אחר שאכל כל הלילה, יכול למחרת ביום להתפלל תפילת תענית בשחרית ומנחה.

והטעם ששייך להתפלל תפילת תענית כבר בערבית של ליל התענית, משום שגם בתענית שמתחילה בבוקר, מכל מקום הלילה הוא גם חלק מהתענית, שלכן כתב הר"ן על הרי"ף (ד ע"א) שצריך לקבל את התענית מבעוד יום, ואי אפשר לקבלה בערב (דהיינו בליל התענית), אע"פ שמתחיל להתענות בפועל רק מהבוקר. וכן מבואר ממה שאמרו (יב ע"א) שאחר שגמר סעודתו בלילה ללישנא קמא, או לאחר שישן ללישנא בתרא, כבר נאסר באכילה. וכן מבואר ממה שאמרו בשבת (שם): "ואין בהן קדושה על הכוס ואין בהן הזכרה בברכת המזון", והיינו שגם הלילה הוא חלק מהתענית, ולכן הייתה הוה אמינא, שכאשר אוכל בלילה יזכיר מעין המאורע בברכת המזון (הסבר זה לביאור רבינו לשו"ע הוא על פי ספר דמשק אליעזר).

יג ע"א

[א] גמ' שאובין נינהו - תא"מ.

אור אליהו

[א] גמ': "לימא מסייע ליה, כל חייבי טבילות טובלין כדרכן, בין בתשעה באב בין ביום הכפורים. במאי, אילימא בחמין, טבילה בחמין מי איכא שאובין נינהו". זו הגירסא שלפנינו בגמ', אמנם בש"ס של רבינו היו תיבות אלו, של "שאובין נינהו" - מחוקקות. עיין הערה²².

ולפי זה כוונת אב"י לומר, שהטעם שאינו אומר למחרת בשחרית ומנחה תפילת תענית, הוא משום שיום זה שאחר תעניתו, לא קיבל עליו מעיקרא, דהיינו מבעוד יום (כשהיה עדיין ביום תעניתו הראשונה), שלעולם צריך לקבל את התענית מבעוד יום קודם ליל התענית.

ובלילה לן בתעניתו דלא קיבלה עילויה, **שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול** וכו'. וכן היא הגירסא בכתבי-היד: מינכן 140 והספרייה הבריתית 400. ועיין ספר אשירה לה' חלק ב' על מסכת תענית (מה שכתב על רש"י ד"ה מאי קסבר).

ועיין בדקדוקי סופרים (אות ו) שהביא תיקון הג"ל, אך הוסיף שמדברי הרמב"ן מבואר שגרס כגירסת הספרים שלפנינו עיי"ש.

והנה בשו"ע (תקסב, ט) כתב: "קבל עליו להתענות למחר והתענה, ובלילה שלאחר התענית נמלך להתענות, אף על פי שלן בתעניתו, שלא אכל בלילה והתענה כל היום השני אינו תענית, מפני **שלא קבלו עליו מבעוד יום**". וכתב שם רבינו בביאורו: "מפני שלא כו' - גמ' שם א"ל אב"י כו' ושם שאני הכא כו'". ורבינו קיצר כדרכו ולא הביא את כל לשון הגמ' אלא סיים וכו', אמנם לפי הגהתו כאן מובן מדוע הביא גמ' זו כמקור לשו"ע וכו"ל. אכן עיין בדמשק אליעזר שבביאור דעת רבינו הביא את לשון הגמ' הג"ל כפי הגירסא שלפנינו: "**דאיכא שעות דליליא דלא קיבל עליה מעיקרא**". וצ"ע.

²². וכן נראה שגרס בשבולי הלקט (שמחות כט): "והתם נמי בגמרא דתענית דייקנן במאי, אילימא בחמין, טבילה בחמין מי איכא, אלא לאו בצונן". וכן משמע שגרס הערוה"ש (יו"ד רא, ריד) שהביא גמ' זו והשמיט תיבות "שאובין נינהו" וז"ל: "וכן

קאמר, אם לא קבל מבעוד יום, אלא בצפרא קבל עליה להתענות חצי היום, ובחצי היום קבל עליה עד לאורתא ולן בלילה בתעניתו, ולא קבל עליה כלום והתענה, אף למחר אין מתפלל תפלת תענית, שכבר יצא בתפלת תענית דאתמול. **ושאני הכא דלא קיבל עליה מאורתא**, כלומר, באותו יום שמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, אבל הכא דלן בתעניתו עבדיה להאי תענית שני כתענית אריכא שהוא מאתמול שעדיין לא אכל, וכיון שהתפלל אתמול תפלת תענית, אין צריך להתפלל היום".

וכן משמע ברבינו חננאל שכתב: "ואמר אב"י לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית. **ושאני הכא דלא קיבל עליה מעיקרא**". וכן הוא ברא"ש (סימן יב): "הלכך צריך לומר, דכל תענית צריך קבלה בתפלת המנחה. אמר אב"י, לעולם קסבר מתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, **ושאני הכא דלא קבליה עילויה**". וכן כתב בגבורת ארי, ושכן היא גירסת רש"י: "ואב"י דחי לה, והכי גירסת ספרים דידן 'שאני התם דאיכא שעות דלילה דלא קיבל עליו מעיקרא'. ונראה לי דטעות סופר הוא, דמשמע שהיה דעתו לאכול ונמלך אחר כך וגמר הלילה בתעניתו. וליתא, דלאב"י לא תליא כלל בנמלך, אלא מהאי טעמא דלא קיבל עליו לחוד. אלא הכי גרסין 'שאני התם דלא קיבל עליו מעיקרא', וכן גורס הרא"ש. וכן נראה שהכי גירסת רש"י, שפירש שאני התם היכא דהתענה מאתמול